

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Андрійчук Тетяна Сергіївна

Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення

УДК 321.7

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2020-2-31-35>

Андрійчук Тетяна Сергіївна
кандидат політичних наук,
заступник завідувача відділу
Секретаріату Кабінету Міністрів України
вул. М. Грушевського, 12/2, Київ,
Україна

Стаття присвячена дослідженню моделі деліберативної демократії, що стала результатом наукового пошуку шляхів удосконалення представницької демократії за допомогою інструментів публічного обговорення суспільно важливих питань та рішень.

Концептуалізація моделі деліберативної демократії відбулась у другій половині ХХ століття, однак і нині продовжується активний розвиток різних деліберативних підходів. Актуалізує дослідження у цьому напрямі те, що в українському політичному дискурсі деліберативній демократії приділяється недостатньо уваги, її інструменти ще не знаходять належного застосування.

Метою наукової розвідки є аналіз сучасних підходів до концептуалізації деліберативної демократії та визначення особливостей практичного застосування її інструментів. Для цього використано низку методів: структурно-функціональний, порівняльний, нормативно-ціннісний, інституційний.

Автором охарактеризовано три сучасні напрями розвитку концепції деліберативної демократії: деліберативна як функція парламенту, деліберативна як форма публічних обговорень та синтезований напрям, що прагне поєднати деліберативну в державних інституціях і громадському середовищі. Наголошується на спрямованості моделі деліберативної демократії на досягнення консенсусу між учасниками обговорень суспільно важливих проблем та рішень.

Практичний складник полягає у розгляді особливостей впровадження різноманітних елементів деліберативної демократії. Насамперед увагу зосереджено на використанні деліберативної в процесі організації публічних обговорень під час вироблення державної політики. Саме деліберативні підходи можуть зробити такі публічні обговорення більш результативними.

Окремо розглянуто способи практичного застосування деліберативного підходу у різних країнах. Йдеться про заходи, формати яких стимулюють активну взаємодію, обмін аргументами, пошук спільних цінностей та інтересів і вироблення на їх основі консенсусних або принаймні компромісних рішень.

За результатами дослідження автор доходить висновків, зокрема, щодо актуальності та нормативної цінності концепції деліберативної демократії; значного легітимізаційного потенціалу деліберативної демократії; доцільності застосування деліберативної в процесі публічних консультацій, особливо щодо складних чи конфліктних питань; можливості адаптації та системного застосування інструментів деліберативної у вітчизняній політичній практиці.

Ключові слова: деліберативна демократія, деліберативна, публічні консультації, діалог, консенсус, Партнерство «Відкритий Уряд».

Вступ. Внаслідок трансформації тоталітарних та авторитарних режимів у другій половині минулого століття остаточно утвердилась пріоритетність демократичної форми правління для більшості державних утворень. Однак це виявило так званий «парадокс» сучасної демократії (на який, зокрема, звертають увагу Л. Даймонд, Л. Морліно, Ч. Тіллі та інші) – зростання кількості демократичних держав супроводжується невисокою управлінською якістю демократичних режимів, суттєвим зниженням рівня задоволеності громадян політиками, які обираються для представлення їх інтересів, зростанням популізму, а на зовнішньополітичній арені – економічними війнами та збройними конфліктами.

Дослідники звертають увагу на низьку спроможність представницької ліберальної демократії відповідати на зростання очікувань громадян

у сучасному світі та продовжують пошук причин цього явища. При цьому ідея розв'язання проблем через впровадження моделей, що розширюють залучення громадян до вирішення суспільно важливих питань, залишається актуальною (попри те, що минуло майже півстоліття після концептуалізації моделей партисипаторної та деліберативної демократії). З цієї позиції Дж. Фішкін наголошує, що «демократія у всьому світі знаходиться під загрозою, бо цілком ототожнюється з нео-шумперівською моделлю партійної конкуренції», яка в епоху «фільтруючих бульбашок і поляризації» може призвести радше до тупику, ніж до ефективних рішень [5, р. 209]. Д. делла Порта у праці «Чи може бути врятована демократія? Участь, деліберативна і соціальні рухи» підкреслює, що «збереження демократії означало б вихід за межі її ліберальної моделі, розширення роздумів про

участь та деліберацию всередині та поза інституціями» [4, р. 2].

Важливими елементами впровадження концептуальної моделі деліберативної демократії є інструменти організації обговорення суспільно важливих питань як на національному рівні, так і на рівні громад, соціальних груп, громадських мереж тощо. Відповідні інструменти досліджують Дж. Дризек, Д. Кахане, Н. Курато, Дж. Мансбридж, С. Німейєр, Дж. Паркінсон, Г. Річардсон, К. Росс, Дж. Форестер, Дж. Фішкін та інші сучасні дослідники.

В Україні концепція деліберативної демократії сьогодні досліджується здебільшого в контексті вивчення концептуальних підходів Ю. Габермаса та Дж. Фішкіна (праці Ю. Германа [8], А. Ковальова [10], С. Мамчак [12] та інших). Праці окремих дослідників присвячені аналізу впливу деліберативних процесів на загальне функціонування політичної системи (О. Дем'яненко [9], А. Колодій [11] та інші). Водночас недостатньо уваги приділяється аналізу сучасних підходів до розуміння деліберативної демократії, а також практичним питанням доцільності та результативності застосування елементів деліберативної демократії, викликам, що при цьому постають.

Метою статті є дослідження сучасних підходів до концептуалізації деліберативної демократії та визначення особливостей практичного застосування її інструментів. Серед дослідницьких завдань: аналіз сучасних нормативних підходів до розуміння деліберативної демократії; оцінка внеску деліберативної демократії у процес удосконалення функціонування політичної системи; визначення особливостей практичного застосування інструментів деліберативної демократії.

Методи дослідження. Враховуючи багатоаспектність обраної теми, застосовано низку методів дослідження, зокрема: структурно-функціональний (характеристика деліберативної демократії як складної системи з різними рівнями функціонування та широким набором інструментів), порівняльний (порівняння сучасних підходів до розуміння деліберативної демократії), нормативно-ціннісний (оцінка деліберативної демократії з погляду можливої користі для розвитку політичної системи), інституційний (визначення інститутів, залучених до деліберативних процесів).

Результати досліджень свідчать, що концепція деліберативної демократії об'єднує в собі різні підходи, об'єднані ідеєю посилення легітимності та результативності демократичних режимів через впровадження інструментів деліберативної демократії (розважливого, розсудливого обговорення).

Загалом наявні підходи можна об'єднати у два основні напрями. Один із них концентрується здебільшого на деліберативній роботі парламенту та його взаємодії з іншими держав-

ними інституціями (Дж. Бессет, М. Стінберген, Дж. Туліс, Дж. Ур, Ю. Штейнер та ін.). У рамках цього напрямку законодавчі органи розглядаються як «деліберативні асамблеї», в яких парламентські обговорення (дебати) дозволяють приймати більш зважені рішення.

Другий напрям стосується громадської участі – деліберативних заходів за участю громадян, представників організацій громадянського суспільства, під час яких відбувається розважливе обговорення суспільно важливих рішень, ініціатив (Дж. Дризек, Д. Кахане, К. Росс, Дж. Форестер та інші). Пропонуються різні формати таких обговорень: дорадчі опитування (Дж. Фішкін), деліберативні форуми (Е. Міхельс, К. Страндберг, Х. Бінема та ін.), фасилітовані деліберативні обговорення (Дж. Форестер), громадські журі (М. Барнес, Г. Сміт, С. Уельс та інші) тощо. При цьому одні дослідники фокусуються на сфері взаємодії громадськості з державними інституціями, другі – на сферах, вільних від державного впливу (групи громадян, політичні партії, соціальні рухи, протестні акції) [4, р. 65].

Щоправда, низка авторів (Дж. Боман, Дж. Мансбридж, Дж. Паркінсон, С. Чемберс та ін.) пропонує і третій, синтезований напрям (широкий за масштабом і багато в чому наближений до розуміння деліберативної демократії у ранніх працях Ю. Габермаса). Цей підхід передбачає залучення до обговорення широкого спектра інституцій та асоціацій, «включаючи неформальні мережі, засоби масової інформації, організовані групи адвокатиї, школи, фонди, приватні та некомерційні установи, законодавчі органи, органи виконавчої влади та суди» [3, р. 2]. Він спрямований на розгляд питання як «цілі суспільства, народи або різні громади можуть брати участь у деліберативній демократії разом» [3, р. 2].

Відсутність єдиного підходу до концептуалізації деліберативної демократії не слід сприймати як фактор, що зменшує значимість цієї моделі «удосконалення» класичної на цей час представницької демократії. Навпаки, пошуки дослідниками меж розширення цієї моделі та різноманітних способів і інструментів залучення громадянського суспільства до обговорення суспільно важливих питань суттєво впливають на формування і розвиток відповідних практик у сучасному політичному дискурсі. Як влучно зазначає Д. делла Порта, «у нормативних дебатах деліберативні теорії насправді просувають простори комунікацій, обмін думками, побудову спільних визначень суспільного блага, що є фундаментальними для легітимізації публічних рішень» [4, р. 7]. Розвиток досліджень деліберативної демократії дозволяє стверджувати, що комунікація, як наріжний камінь цієї концептуальної моделі, дійсно має значний легітимізаційний потенціал та вплив на якість рішень, завдяки аргументованому обміну думками, переходу від індивідуальних до спільних (колективних) позицій та інтересів.

Саме тому важливе значення має питання практичне втілення нормативних положень деліберативної демократії. У багатьох країнах представницька демократія «збагачується» тими чи іншими деліберативними практиками, поширюючи громадське залучення на міжвиборчі періоди. При цьому просування інструментів деліберативної демократії здійснюється двома шляхами: з ініціативи власне органів влади (як заходи належного врядування) та під тиском різноманітних суспільних груп. В останньому разі йдеться про різноманітні форми деліберативної демократії та майданчики, на яких вона відбувається (суспільні групи, громадські мережі тощо). Водночас питання деліберативної демократії можуть політизуватися, набувати ознак популізму і вимагати зворотної реакції органів влади та їх посадових осіб. Серед нещодавніх прикладів – спровоковані акціями «жовтих жилетів» «діалогові» поїздки Президента Франції Е. Макрона у регіони країни.

На нашу думку, з погляду забезпечення функціонування демократичної держави особливо важливе значення має впровадження практик деліберативної демократії органами влади, оскільки менша радикальність і спонтанність такого шляху може дозволити запропонувати більш системні рішення. Понад це, на наше переконання, у разі системного впровадження інструментів деліберативної демократії державними інституціями у них завжди буде оперативна спроможність реагувати на суспільно-політичні виклики, пропонувати суспільним групам, громадським мережам інституціалізовані, а не спонтанні майданчики спільної взаємодії.

Варто наголосити, що елементи деліберативної демократії потенційно є достатньо корисними для розвитку політичної системи загалом та діяльності органів влади зокрема. Багато в чому користь визначається загальною спрямованістю цієї моделі (в усіх її концептуальних варіантах) на досягнення взаєморозуміння учасників обговорення щодо певного рішення (на відміну від того, що думка більшості має більше легітимності у так би мовити «простій» представницькій моделі). Як підкреслює Дж. Дризек, «деліберативний поворот» ставить у центр демократії комунікацію та рефлексію. Демократія означає вже не лише прийняття рішень через агрегацію переваг, але й «процеси формування суджень, переваг і трансформацій через поінформований, шанобливий та компетентний діалог» [2, р. 3]. Деліберативні інструменти допомагають учасникам перейти від дебатування на рівні індивідуальних позицій до взаємного слухання та переконання один одного. При цьому бажаним результатом деліберативної демократії є консенсус. І хоча на практиці він часто залишається недосяжним, деліберативна демократія може принаймні формувати «метаконсенсус» – те, що Дж. Дризек називає «згодою щодо цінностей, обґрунтувань, структури конкуруючих переваг чи застосовності дискурсів» [2, р. 15].

Розглядаючи аспекти практичного втілення елементів деліберативної демократії, насамперед зупинимося на використанні їх у процесі організації публічних обговорень під час вироблення державної політики. Саме деліберативні підходи можуть зробити такі публічні обговорення більш інклюзивними та результативними. На цьому наголошується і в рекомендаціях міжнародного Партнерства «Відкритий Уряд» (Україна – член Партнерства з 2011 року), в яких підкреслюється, що деліберативна демократія не є чимось новим для процесу прийняття рішень, але публічні консультації, що підтримують цей процес, часто не є достатньо деліберативними [1, р. 4]. Автори рекомендацій навіть протиставляються деліберативній «звичайній» публічній консультації як таку, що «має допомагати учасникам бачити складність проблеми, виходити за межі сценарію виграшу / програшу та домовлятися про спільні рішення» [1, р. 6]. На наш погляд, таке протиставлення не є достатньо обґрунтованим. Більш продуктивним було б говорити про внесок, який може зробити деліберативна демократія у процес публічних консультацій, та про випадки, в яких її застосування може бути найбільш результативним. У цьому контексті варто погодитися з рекомендованим використанням деліберативної демократії під час обговорень складних питань, в рамках яких є потреба визначити пріоритети або розв'язати конфлікти.

За рекомендаціями Партнерства «Відкритий Уряд», для публічних обговорень можуть використовуватися три деліберативні інструменти (підходи): «відкритий діалог» (пропонує учасникам ґрунтуватися на власному досвіді, обмінюватися думками та пропонувати рішення); «деліберативний аналіз» (фокусує увагу учасників на фактах та аргументах, а також інформації та даних, які з ними пов'язані); «побудова нарративу» пропонує учасникам, спираючись на власний досвід, «створити» історію про важливу зміну чи виклик (такі історії дозволяють «говорити» з людьми у зрозумілій для них формі) [1, р. 7].

Водночас слід звернути увагу на різноманітність способів практичного застосування деліберативних інструментів у різних країнах. Йдеться про формати, які стимулюють активне слухання, обмін аргументами, пошук спільних цінностей та інтересів і вироблення на їх основі рішень, що є консенсусними або принаймні компромісними. Серед таких форматів можна назвати деліберативні форуми, деліберативні опитування, «громадські огляди ініціатив», громадські журі, майстерні майбутнього, сценарні майстерні, «діалогові», «світові кафе», «відкриті простори», громадські асамблеї тощо. Кожен з цих форматів має свої особливості та сценарії, детальний розгляд яких може стати предметом подальших досліджень. Разом з цим спільними рисами таких заходів є орієнтація на учасників (а не спікерів, як під час «класичних» публічних

обговорень), сфокусованість дискусії, надання деталізованої інформаційної «бази» учасникам, які не є експертами, спільне напрацювання пропозицій.

Ще одним важливим практичним аспектом застосування деліберативного підходу під час публічних консультацій є роль і навички фахівців, які керують процесом публічного обговорення. Варто звернути увагу на влучне спостереження Дж. Форестера, що багатьом громадянам «важко відмежовувати «зміст пропозиції» в аргументі (те, про що вони стверджують, як про реальне, вирішальне, загрозливе тощо) та «перформативний характер» цього аргументу (те, як вони його стверджують – наполегливо, палко, праведно, без сумнівів в істинності тощо)» [6, р. 211–212]. Тому супроводжувати обговорення має спеціальний «посередник» – фасилітатор, спроможний одночасно приділити увагу і змістовній якості висловлювань учасників, і розвитку відносин між ними.

Для політичної практики України деліберативні інструменти є ще достатньо новими, хоча вони поступово набирають популярності. Апробація форматів відбувається у різний спосіб та у різних середовищах. Наприклад, такі формати, як «світлове кафе», «відкритий простір» спочатку застосувалися у громадському секторі. Однак з 2016 року такі заходи почав проводити і Секретаріат Кабінету Міністрів України, зокрема для обговорень проєктів планів дій з впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд». З іншого боку, новий для України формат «майстерні майбутнього» у 2019 році був апробований саме Секретаріатом Кабінету Міністрів, а пізніше почав використовуватися громадським сектором, зокрема Українським форумом благодійників.

Ще одним прикладом впровадження інструментів деліберативної демократії є формування громадських рад при органах виконавчої влади, які, за влучним висловом Ю. Шайгородського, покликані бути не лише механізмом громадської участі у формуванні та реалізації державної політики, але й додатковим експертно-інформаційним ресурсом для органів влади [7, с. 7]. Однак практика застосування цього інструменту виявилася неоднозначною і він достатньо часто стає об'єктом критики з боку експертів і громадськості.

Таким чином, актуальною є апробація в українських реаліях інших деліберативних форматів, їх адаптація та подальше системне застосування.

Висновки. Концепція деліберативної демократії, в основі якої лежить комунікація та рефлексія, стала результатом пошуку відповіді на запитання, як «врятувати» демократію у сучасному світі та віднайти способи більш системного залучення до прийняття рішень громадян, а не лише їх обраних представників.

Результати дослідження дозволяють сформулювати низку висновків:

1) концепція деліберативної демократії продовжує бути актуальним предметом наукових досліджень, що свідчить про її нормативну цінність;

2) деліберативна демократія має значний легітимізаційний потенціал та вплив на якість рішень, завдяки аргументованому обміну думками та переходу від індивідуальних до спільних позицій та інтересів, тому втілення елементів деліберативної політичної практики має важливе значення;

3) інструменти деліберативної практики можуть суттєво удосконалити процес публічних консультацій органів влади, особливо у випадках обговорення складних проблем чи конфліктних питань. При цьому організатори консультацій мають вибір серед широкого спектра форматів деліберативних обговорень;

4) приклади апробації деяких деліберативних форматів в Україні свідчать про можливість адаптації та системного застосування інструментів деліберативної політичної практики. Це може стати актуальним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Deliberation. Getting Policy-Making Out from Behind Closed Doors / The Open Government Partnership Practice Group on Dialogue and Deliberation. URL: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/06/Deliberation_Getting-Policy-Making-Out_20190517.pdf (дата звернення: 20.04.2020 р.).
2. Dryzek, J. S. Foundations and Frontiers of Deliberative Governance. Oxford: Oxford University Press, 2012. 256 p.
3. Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S. & others. A Systemic Approach to Deliberative Democracy. *Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*. J. Parkinson & J. Mansbridge (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 1–26.
4. Porta, della D. Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements. Cambridge: Polity Press, 2013. 256 p.
5. Fishkin, J. Response to Critics: Toward the Reform of Actually Existing Democracies. *The Good Society*. Vol. 27, N. 1–2. 2018. P. 190–210.
6. Forester J., Kahane D. The Micropolitics of Deliberation: Beyond Argumentation to Recognition and Justice. *Deliberative Democracy in Practice* / Ed. by D. Kahane. Vancouver: UBC Press, 2010. P. 209–231.
7. Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія / Ю. Ж. Шайгородський, Т. С. Андрійчук, А. Я. Дідух [та ін.]; за заг. ред. Ю. Ж. Шайгородського. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 148 с.
8. Герман Ю. О. Феномен «деліберативної політики» у системі поглядів Ю. Габермаса. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2011. Вип. 1 (1). С. 74–78.
9. Дем'яненко О. О. Громадський деліберативний дискурс як інструмент політичної модернізації. *Грані*. 2018. Т. 21, № 11. С. 101–107.
10. Ковальов А. В. Теоретичне підґрунтя концепції деліберативної демократії Дж. Фішкіна. *Гілея*. 2018. Вип. 129 (2). С. 169–174.

11. Колодій А. Процес деліберативної як складова демократичного врядування. *Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування: матеріали науково-практичної конференції; 4 квітня 2008 року*. Львів: ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України, 2008. С. 106–110.

12. Мамчак С. Концепція деліберативної демократії Ю. Габермаса у контексті полеміки між лібералами та комунітаристами. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки*. 2013. Вип. 16. С. 98–105.

REFERENCES:

1. Deliberation. Getting Policy-Making Out from Behind Closed Doors / The Open Government Partnership Practice Group on Dialogue and Deliberation. Retrieved from: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/06/Deliberation_Getting-Policy-Making-Out_20190517.pdf.

2. Dryzek, J. S. (2012). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*. Oxford: Oxford University Press.

3. Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S. & others. (2012). *A Systemic Approach to Deliberative Democracy. Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*. J. Parkinson & J. Mansbridge (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press. Pp. 1–26.

4. Porta, della D. (2013). *Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements*. Cambridge: Polity Press.

5. Fishkin, J. (2018). Response to Critics: Toward the Reform of Actually Existing Democracies. *The Good Society*. Vol. 27, N. 1–2, pp. 190–210.

6. Forester J., Kahane D. (2010). *The Micropolitics of Deliberation: Beyond Argumentation to Recognition*

and Justice. *Deliberative Democracy in Practice* / Ed. by D. Kahane. Vancouver: UBC Press. pp. 209–231.

7. Vlada i suspilstvo: dialog cherez hromadski rady (2011) / Yu. Zh. Shaihorodskiy, T. S. Andriichuk, A. Ya. Didukh [ta in.]; za zah. red. Yu. Zh. Shaihorodskoho. Kyiv: PALYVODA A. V. [in Ukrainian].

8. Herman Yu. O. (2011). Fenomen “deliberatyvnoi polityky” u systemi pohliadiv Yu. Habermasa [The phenomenon of “deliberative politics” in the system of views of J. Habermas]. *Filosofii i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. Vyp. 1 (1). S. 74–78 [in Ukrainian].

9. Demianenko O. O. (2018). Hromadskiy deliberatyvnyi dyskurs yak instrument politychnoi modernizatsii [Public deliberative discourse as a tool for political modernization.]. *Hrani*. T. 21, № 11. S. 101–107. [in Ukrainian].

10. Kovalov A. V. (2018). Teoretychne pidgruntia kontseptsii deliberatyvnoi demokratii Dzh. Fishkina [The theoretical basis of the concept of deliberative democracy by J. Fishkin]. *Hileia*. Vyp. 129 (2). S. 169–174 [in Ukrainian].

11. Kolodii A. (2008). Protse delibersatsii yak skladova demokratychnoho vriaduvannia [The process of deliberation as a component of democratic governance]. *Demokratychni standarty vriaduvannia y publichnoho administruvannia: materialy nauково-praktychnoi konferentsii; 4 kvitnia 2008 roku*. Lviv: LRIDU NADU pry Prezydentovi Ukrainy, S. 106–110 [in Ukrainian].

12. Mamchak S. (2013). Kontsepsiia deliberatyvnoi demokratii Yu. Habermasa u konteksti polemiky mizh liberalamy ta komunitarystamy [The concept of deliberative democracy of J. Habermas in the context of liberalism and communitarianism debate]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: Filosofski nauky*. Vyp. 16. S. 98–105 [in Ukrainian].

Deliberative democracy: the modern normative approaches and features of practical implementation

Andriichuk Tetiana Serhiivna

Candidate of Political Science,
Deputy Head of the Unit
Secretariat of the Cabinet
of Ministers of Ukraine
M. Hrushevskoho str., 12/2, Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the study of the model of deliberative democracy, which was the result of a scientific search for ways to improve representative democracy through the tools of public discussion of socially important issues and decisions.

The conceptualization of the model of deliberative democracy took place in the second half of the twentieth century, but today the various deliberative approaches are actively developed. In Ukrainian political discourse, deliberative democracy has received insufficient attention, and its instruments have not yet been properly used. This actualizes scientific researches in the relevant field.

The author set the goals to analyze the modern approaches to the conceptualization of deliberative democracy and to determine the specificities of the practical implementation of deliberative tools. A number of methods were used, in particular: structural-functional, comparative, normative-value, institutional.

The author described three modern directions of conceptualization of deliberative democracy: deliberation as a function of parliament; deliberation as a form of public discussion and the synthesized direction that seeks to combine deliberation in the authorities and in the non-governmental sector. It is emphasized that deliberative democracy is aimed to achieve consensus among the participants of discussion.

The aspects of practical implementation of various elements of deliberative democracy are also considered. First of all, the author drew attention to using them during the organization of the public discussions in the policy making process. The deliberative approaches can make such discussions more productive.

The practical methods of applying the deliberative approach are considered separately. The author gives examples of a significant number of formats, which encourage active listening, finding shared values and interests, and making common or at least compromise decisions. According to the results of the research, the author draws a number of conclusions, in particular about: the normative value of the concept of deliberative democracy; the considerable legitimizing potential of deliberative democracy; the expediency of using deliberation tools in the public consultation process; possibility of adaptation and implementation of deliberation tools in domestic political practice.

Key words: *Deliberative Democracy, Deliberation, Public Consultation, Dialogue, Consensus, Open Government Partnership.*